

Școala de Studii Avansate a Academiei Române
Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”

Exilul românesc în contextul Războiului Rece

Rezumatul tezei de doctorat

Coordonator științific:

Prof. univ. dr. Ioan Chiper

Student-doctorand:

Tuzu (Opriș) Andreea-Iustina

București

2022

Cuvinte cheie: Războiul Rece; exilul românesc anticomunist; emigrația română postbelică; organizații și acțiuni politice românești în străinătate; Consiliul Partidelor Politice Române; Gruparea Română pentru Europa Unită; Uniunea Democrată a Românilor Liberi; Comitetul Național Român; Liga Românilor Liberi; Consiliul Național Român; Uniunea Mondială a Românilor Liberi; Comitetul Român pentru Repatriere; *Glasul Patriei*; Asociația *România*; planuri și acțiuni ale Securității în exil.

Determinat de contextul politic și cultural intern și influențat de evoluțiile de pe scena politică internațională, devenită bipolară după cea de-a doua conflagrație mondială, exilul românesc postbelic poate fi privit ca o reacție la instaurarea și dominația regimului comunist în România și ca o formă de opoziție la acesta. Rămânerea în străinătate a românilor aflați în exterior la momentul venirii la putere a comuniștilor sau plecarea și, de cele mai multe ori, fuga (cu sprijin sau pe cont propriu) celor din interiorul țării trebuie înțelese ca o încercare de stabilire într-un spațiu al siguranței fizice, al libertății de expresie, al posibilității desfășurării unei activități profesionale neînregimentate ideologic și al organizării de acțiuni împotriva dictaturii de la București, impusă prin forță și menținută prin teroare, represiune, cenzură și abuzuri.

Prezența românească în afara granițelor a cuprins două categorii principale de persoane: emigranții și exilații. Emigranții au avut în vedere motive socioeconomice, iar după stabilirea în străinătate au fost preocupați de integrarea socioprofesională, fără să se implice în vreo activitate politică sau culturală. Exilații, în schimb, au avut la baza deciziei rațiuni politice sau cultural-politice, iar în exterior s-au implicat activ în acțiuni îndreptate împotriva regimului comunist. Desigur că emigrația i-a inclus și pe exilați, care au reprezentat o minoritate în cadrul acesteia. Și unii, și alții însă au avut și unele elemente comune: dificultățile inerente integrării în cadrul unor societăți noi; grijile și lipsurile felurite (mai ales în prima perioadă a instalării); și, pe alocuri, și speranța revenirii într-o Românie democrată. În orice caz, în totalul emigranților români de-a lungul întregii perioade comuniste, doar câteva sute (300-400) de persoane au fost exilați. Deci, un procent mic, dar totuși extrem de important prin prisma activității desfășurate în mai multe domenii de activitate: politico-diplomatic, militar, de informații, cultural, academic, economic, umanitar/filantropic, mass-media, pe lângă organizații internaționale ș.a.

Exilul românesc postbelic s-a constituit într-un spațiu geografic extins, fiind împărțit pe mai multe continente: Europa, America de Nord, America de Sud, Africa, Australia. O prezență

românească semnificativă s-a concentrat, totuși, pe teritoriul câtorva state: SUA, Canada (din rațiuni evidente, ce țineau de stabilitatea sistemului democratic și de o anumită disponibilitate a autorităților americane și mai ales canadiene de a primi emigranți), Franța, RFG, Spania. Pe lângă aceste principale teritorii de mobilizare românească, au existat multe altele, în care însă numărul românilor a fost, desigur, mai scăzut: Argentina, Austria, Belgia, Brazilia, Danemarca, Elveția, Grecia, Israel, Italia, Luxemburg, Marea Britanie, Mexic, Noua Zeelandă, Olanda, Peru, Portugalia, Suedia, Turcia, Uruguay sau Venezuela și nu numai. Spania și țările latino-americane au fost căutate îndeosebi de către simpatizanții de dreapta, datorită regimurilor politice favorabile lor din aceste spații.

Exilul antitotalitar a cuprins numeroase categorii profesionale: diplomați și consuli; ofițeri și soldați căzuți prizonieri la germani, care la sfârșitul războiului n-au mai revenit acasă; oameni politici (național-țărăniști, liberali, social democrați, legionari – cei mai numeroși, de altfel); salariați ai unor instituții românești (precum Armata Română, Banca Națională Română, Crucea Roșie Română) trimiși în afara granițelor să reprezinte interesele naționale; majoritatea studenților români aflați la studii în străinătate înainte de 1948; oameni de cultură și știință (scriitori, artiști, istorici, preoți, istorici de artă, lingviști, profesori universitari, istorici și critici literari, poeți, traducători etc.); medici, avocați, arhitecți, oameni de afaceri – plecați de-a lungul a peste 40 de ani. Tuturor acestora li s-au alăturat și membri ai Casei Regale a României: regele Carol al II-lea, regele Mihai, regina-mamă Elena, principesa Ileana, principele Nicolae.

Scop

Scopul tezei este unul dublu. Pe de o parte, identificarea reprezentanților exilului politic românesc anticomunist și democrat și a organizațiilor politice ale acestuia care, cel puțin la nivel teoretic, au fost gândite să vorbească în numele tuturor românilor, atât al celor din străinătate, cât și al celor din interior, lipsiți de orice formă de libertate de expresie și acțiune. Acești exilați și organisme politice înființate în cadrul societăților democratice în care s-au stabilit au denunțat și expus continuu la nivel internațional regimul comunist din România, represiunea, teroarea, abuzurile, cenzura, condițiile de trai ale populației etc., și au prezentat profilul profund european al României înainte de 1948, în încercarea de a include românii în marea dezbatere a proiectului unității europene care a debutat spre jumătatea secolului al XX-lea. Prin urmare, prima dimensiune importantă a prezentei cercetări a fost aceea de a recupera și reconstitui acțiunea politică a opoziției din exterior la regimul comunist din România, acțiune menită să sprijine restabilirea libertății, independenței și

democrației în interiorul țării. Pe de altă parte, scopul lucrării este și acela de a identifica și analiza măsurile legislative și propagandistice inițiate de autoritățile comuniste române și, mai ales, planurile și acțiunile Securității împotriva exilului, în general, și a organizațiilor lui politice, respectiv a reprezentanților săi, în special.

Surse

Principalele surse utilizate în elaborarea lucrării au constat, în primul rând, în documente provenite din mai multe arhive, din România și din străinătate. Este vorba despre Arhiva CIA (disponibilă online), Arhiva Bibliotecii Române din Freiburg (Germania), Arhiva postului de radio *Europa Liberă* (Open Society Archives de la Budapesta, Ungaria), Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității, Arhiva Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc, Arhivele Naționale Istorice ale României. Acestea li s-au adăugat volume de documente din arhive românești sau străine, unele fundamentale întrucât conțin documente din Arhivele Institutului Hoover (SUA), acolo unde se află depozitate importante fonduri de arhivă ale exilaților români. O altă categorie fundamentală de surse a fost reprezentată de volume de corespondență a exilaților, de interviuri de istorie orală luate unora dintre aceștia înainte sau după 1989, volume de discursuri și luări de poziție pe diverse teme, dar mai ales jurnalele, memoriile și amintirile lor. O prețioasă resursă documentară a fost reprezentată de ziarele și revistele exilului, care de multe ori sunt singurele depozitare ale memoriei acțiunii anticomuniste a românilor din afara granițelor. Lor li s-a alăturat și presa publicată de București pentru emigrație și exil întâi în străinătate și apoi în țară. Pe lângă toate aceste surse primare, s-au numărat, desigur, numeroase surse secundare (lucrări de specialitate, studii și articole științifice).

Structura lucrării

Lucrarea este structurată cronologic întrucât, în primul rând, cercetarea este una de istorie a exilului politic românesc anticomunist, care expune și analizează etapizat acest fenomen istoric extrem de complex și încă departe de a fi cunoscut și înțeles în amploarea, profunzimea și dinamica sa. Apoi, problematica specifică pe care o ridică tema, cunoscând o creștere și o diversificare de-a lungul celor aproape 50 de ani în care s-a manifestat, impune o contextualizare și o radiografiere într-un cadru cronologic bine definit. Pe cale de consecință, am împărțit teza în capitole ce au în

vedere, pe rând, câte o organizație politică majoră a exilului. Este vorba, mai exact, despre următoarele organisme: Comitetul Național Român (1949-1975), Liga Românilor Liberi (1950-1963), Consiliul Național Român (1978-1989) și Uniunea Mondială a Românilor Liberi (1984-1989). De ce acestea? Pentru că, cel puțin la nivelul teoretic al organizării lor, au fost singurele gândite de exilați să vorbească în numele deopotrivă al tuturor românilor din afara granițelor și al celor din interior. Așadar, importanța lor derivă, înainte de orice, tocmai din această caracteristică de a fi fost niște organizații „mondiale” ale românilor din străinătate.

Primul capitol al tezei, intitulat *Contextul internațional și național postbelic și exilul românesc*, deși nu are un caracter de noutate, precum multe dintre capitolele care îl succed, înainte de toate, are menirea de a reaminti scurt situația internațională și națională imediată celui de-al Doilea Război Mondial, dinamica relațiilor Est-Vest și factorii/momentele-cheie care au dus la apariția lumii bipolare. În al doilea rând, scopul acestei prime părți a lucrării este și acela de introducere a istoriei emigrației române înainte și după instaurarea la putere a regimului comunist în România, cu accent pe fenomenul exilului postbelic, ca minoritate a emigrației. Definirea exilatului postbelic, creionarea profilului și a condiției acestuia, precum și viziunea sa despre propriul exil, respectiv imaginea proiectată asupra lui de către autoritățile comuniste române au reprezentat, de asemenea, direcții de abordare de-a lungul acestui prim capitol. Iar în final, o secțiune distinctă surprinde prezența și activitatea membrilor familiei regale române în străinătate: regele Carol al II-lea, principele Nicolae, principesa Ileana și regele Mihai.

Cel de-al doilea capitol – *Primele forme de organizare politică ale exilului (1946-1948)* - în cele patru subcapitole, se străduiește să expună cele dintâi forme majore de organizare a exilului politic românesc anticomunist și democrat, să surprindă starea de spirit a exilaților în a doua parte a anilor 1940, iar pe alocuri și poziționarea decidenților occidentali față de eforturile acestora. Pe scurt, primul subcapitol prezintă contextul apariției primului format politic al românilor din străinătate imediat după cea de-a doua conflagrație mondială, anume Grupul de acțiune de la Geneva (1946) și demersurile inițiate de acesta în cadrul Conferinței de Pace de la Paris. Scopul grupului a fost acela de a organiza și îndruma activitatea românilor din afara granițelor, de a apăra interesele și drepturile românești, de a informa opinia publică străină, presa și guvernele occidentale cu privire la situația din România, de a obține sprijin pentru cauza națională și de a contracara activitatea delegației oficiale a guvernului procomunist de la București. Capitolul continuă cu expunerea contextului apariției Consiliului Partidelor Politice Române (1947) și a

activității sale. Acest Consiliu a fost gândit sub forma unui Sfat al partidelor democratice istorice române (PNT, PNL și PSDI), cu misiunea de a le coordona în vederea organizării și desfășurării unei acțiuni organizate împotriva puterii străine care ocupase România. Obiectivul major era acela de a-i recâștiga independența și libertatea și de a reinstaura democrația. Importanța cunoașterii acestui Consiliu derivă din două aspecte extrem de importante pentru temă. Primul, el reprezintă baza politică din care s-a format, în 1949, Comitetul Național Român. Al doilea, relațiile și interacțiunile dintre exilați în interiorul acestui cadru politic surprind foarte bine atmosfera din interiorul exilului și unele dintre stările specifice acestuia nu doar la finalul anilor 1940, ci până în 1989, anume: tensiunile, neînțelegerile, certurile, dezbinările și imposibilitatea de a le evita pentru concretizarea și eficiența unor proiecte comune. În altă ordine de idei, penultimul subcapitol este dedicat Grupării Române pentru Europa Unită, cadrul politic al exilaților români de colaborare la proiectul de federalizare a Europei, Mișcarea Europeană, care a început să se contureze după Congresul Europei de la Haga (mai 1948). Gruparea a avut sediul la Paris, a fost coordonată de Gafencu și a fost admisă în Uniunea Europeană a Federaliștilor, una dintre grupările internaționale care făceau parte din Mișcarea Europeană. Prin alăturarea la eforturile Vestului pentru o Europă unită și liberă, exilații români considerau că vor păstra prezentă în dezbaterile Vestului acea Românie care împărtășea valorile democrației și ale libertății, și că acțiunile lor folosi României atunci când avea să iasă de sub dictatură. În fine, ultimul subcapitol urmărește scurta existență și activitatea Uniunii Democratice a Românilor Liberi (1948-1949), primul proiect politic al generalului Nicolae Rădescu dinaintea apariției și preluării temporare a conducerii Comitetului Național Român.

Cel de-al treilea capitol se numește *Comitetul Național Român - proiectul Guvernului României în exil (1949-1975)*. După cum sugestiv reiese din titlu, această secțiune este dedicată primei organizații majore a exilului românesc postbelic, poate cea mai însemnată și de anvergură dintre toate câte au existat până în 1989. Comitetul Național Român, neoficial desigur, a jucat rolul unui guvern în exil și s-a aflat sub patronajul regelui Mihai. Scopul său a fost acela de a: reprezenta națiunea română și de a-i apăra interesele până la eliberarea de sub dictatură; desfășura, prin orice mijloc, o activitate care să determine restabilirea libertății și a democrației în România; coordona și sprijini acțiunile de asistență pentru refugiații români; îndruma cooperarea românilor din afara granițelor înspre atingerea obiectivului general – îndepărtarea dictaturii din țara de origine. Primele două subcapitole sunt în directă legătură și aduc în atenție contextul mai larg al relațiilor SUA-

URSS pentru o mai bună înțelegere a poziționării SUA față de exilații est-europeni și comitetele/consiliile lor naționale apărute la finalul anilor 1940, între care și Comitetul Național Român. De asemenea, acest capitol creionează și un scurt istoric al dezbaterii liderilor exilului pe marginea Comitetului Național Român de până la momentul anunțării publice a înființării sale, în primăvara anului 1949. Organizarea lui internă, componența, activitatea și inactivitatea organizației de-a lungul a mai bine de 3 decenii, crizele prin care a trecut, neînțelegerile dintre membri și, în general, problemele interne și externe cu care s-a confruntat, criticile care i-au fost aduse, viziunile și planurile de reorganizare, precum și contextul desființării reprezintă tot atâtea aspecte cuprinse în această secțiune. Lor li se adaugă: acțiunile Securității față de Comitet (dar foarte pe scurt, întrucât mai pe larg ele vor fi abordate în ultimul capitol); diversele poziționări ale decidenților occidentali venite pe fondul evoluțiilor politicii externe adoptate în timp în raport cu URSS și statele socialiste; precum și interferențele legionarilor cu această organizație a românilor democrați. În plus, am considerat utilă și relevantă inserarea unui subcapitol referitor la legionarii de peste hotare și, mai ales, la încercările lor repetate de a pătrunde în mediul organizațiilor românești democratice din mai multe motive. În primul rând, pentru că legionarii au reprezentat în exil un permanent subiect de dezbinare, tensiuni, frământări. În al doilea rând, întrucât de-a lungul tezei au fost expuse diverse repere privitoare la activitatea și prezența partidelor democratice istorice (PNT, PNL și PSDI) în așa măsură încât pot fi urmărite, în linii mari, acțiunea și modul lor de organizare în străinătate. Or, în cazul acesta, se impunea și o introducere a proiecțiilor și proiectelor legionarilor, cu atât mai mult cu cât unele dintre acestea au interferat cu cele ale oamenilor politici democrați.

Al patrulea capitol al lucrării - *Liga Românilor Liberi (1950-1963), proiectul de unire a românilor din străinătate al ultimului premier democrat Nicolae Rădescu* - radiografiază cea de-a doua mare organizație politică românească, prin prezentarea contextului în care a apărut, a viziunii sale despre exil, a organizării, componenței și activității, a finanțării, a relațiilor dintre membri, a imaginii în ochii exilaților și ai autorităților române de la București, precum și a raporturilor ei cu factorii de decizie occidentali, îndeosebi americani. Asemenea Comitetului Național Român, și scopul major al Ligii Românilor Liberi a fost acela de a lupta pentru eliberarea României de comunism și pentru obținerea independenței teritoriului reîntregit al țării și a democrației, pe baze constituțional-monarhice. Totodată, reprezentarea românilor din străinătate și ajutorarea lor, precum și colaborarea cu organizațiile celorlalte exiluri est-europene, respectiv

cu occidentalii ori cu diverse organizații internaționale și neguvernamentale s-au aflat între obiectivele Ligii.

Al cincilea capitol - *Consiliul Național Român (1978-1989) – proiectul politic al lui Nicolae Penescu, fost secretar general al PNT* - este dedicat începutului regrupării și reorganizării exilului politic românesc pe baze și viziuni diferite față de cele de la finalul anilor 1940 și începutul anilor 1950. Gândit tot sub forma unei organizații „mondiale”, Consiliul a reprezentat o primă revitalizare puternică a exilului, rămas între timp fără anterioarele forme mari de reprezentare (Comitetul Național Român și Liga Românilor Liberi) și aflat de multă vreme într-o perioadă de inactivitate cauzată de mai mulți factori, de la politica Vestului față de Est, lipsa fondurilor, la dispariția unora dintre liderii vechi ai exilului, puternicele neînțelegeri din rândul exilaților, acțiunile Securității de dezbinare a acestora, ș.a. Ajungerea în străinătate a unor noi exilați, alături de un alt context internațional survenit în special după Acordurile de la Helsinki (1975) și de o altă disponibilitate a Occidentului de a vedea și înțelege starea populațiilor din statele socialiste, precum și de a ajuta la ameliorarea situației lor, inclusiv prin sprijinirea organizațiilor exilaților, toate acestea au determinat o regrupare a exilului. Capitolul prezintă, așadar, contextul mai larg al apariției acestui nou organism „mondial” al exilului, un profil al inițiatorului său (Nicolae Penescu), modul de organizare, viziunea despre exil, acțiunile întreprinse, receptarea în rândurile exilaților și poziționarea Securității față de activitățile sale, respectiv față de liderii lui.

Cel de-al șaselea capitol - *Uniunea Mondială a Românilor Liberi (1984-1989) – proiectul politic al lui Ion Rațiu* - este dedicat celei de-a patra și ultimei organizații „mondiale” a exilului românesc postbelic. După înființarea propriu-zisă a Consiliului Național Român, în 1980, Uniunea a fost cea de-a doua mare încercare de regrupare și reorganizare a românilor din străinătate, venită într-un context extrem de important, când acțiunea anticomunistă din afara granițelor începuse să se bucure de vizibilitate și sprijin în cadrul societăților democratice, ceea ce cam lipsise în anii 1960-1970. Această secțiune a lucrării cuprinde, în primul rând, un profil al inițiatorului și președintelui Uniunii (Ion Rațiu), contextul formării sale, organizarea, activitatea, relațiile cu alte organizații românești, raporturile cu autoritățile din spațiile de activitate, precum și reliefaarea unor acțiuni ale Bucureștiului împotriva sa.

În fine, ultimul capitol, al șaptelea, denumit *Emigrația și exilul versus autoritățile comuniste române. Construirea imaginii „celuilalt”*, se dorește a fi o punere față către față a celor două lumi: puterea comunistă de la București și opoziția anticomunistă din străinătate. Primul

subcapitol prezintă măsurile propagandistice inițiate de autoritățile comuniste române în raport cu emigrația, în sens larg, și cu exilul, în particular. Cel de-al doilea expune consecințele juridice asupra românilor stabiliți în străinătate. Cel de-al treilea creionează cadrul informativ-operativ al serviciilor de informații românești dedicat emigrației și exilului. Agenții externi, agenții de influență și informatorii Securității în cadrul exilului politic românesc, cu câteva studii de caz (Silviu Crăciunaș, Virgil Veniamin și V.V. Tilea) fac obiectul celui de-al patrulea subcapitol. Urmărirea informativă a exilaților inițiatori/conducători ai celor patru organizații în jurul cărora se conturează teza (Comitetul Național Român, Liga Românilor Liberi, Consiliul Național Român și Uniunea Mondială a Românilor Liberi) este subiectul celui de-al cincilea subcapitol. Pentru ca ultimul să stabilească câteva repere ale percepției, discursului și acțiunilor exilului în legătură cu prezența și activitatea regimului comunist român în străinătate.

Așadar, privite în ansamblu, cele șapte capitole ale lucrării au încercat să ofere o radiografie a acțiunii românești anticomuniste din afara granițelor, a modului de organizare a exilaților politici și de reprezentare, sub egida propriilor organisme politice, atât a românilor de pretutindeni, cât și a celor din interiorul țării. Altfel spus, a cauzei tuturor acestora: denunțarea regimului comunist ca regim impus prin forță și menținut prin represiune, teroare, abuzuri, cenzură; expunerea la nivel internațional a naturii sale și a consecințelor pentru poporul român și pentru România, profund legată de Europa și de principiile și valorile democratice; eliberarea României de dictatură și reinstaurarea democrației. În replică la toate aceste demersuri, regimul de la București a acționat la toate nivelurile posibile: informativ-operative, legislative, propagandistice. Monitorizarea exilaților, crearea/adâncirea unei stări de neîncredere generală și de suspiciune reciprocă între exilați, cunoașterea planurilor și acțiunilor lor pentru a le neutraliza sau contracara, destrămarea organizațiilor politice ale acestora sau preluarea conducerii lor, compromiterea exilaților, dezbinarea lor, infiltrarea, șantajarea, manipularea, inclusiv răpirea și încercarea de eliminare fizică a unora, așa-numita *influențare pozitivă* și atragerea la colaborare, determinarea de a se repatria s-au aflat între obiectivele decidenților de la București.

Concluzii selective

Exilul românesc postbelic a reprezentat o importantă opoziție la regimul comunist din România. Alăturată opoziției din interiorul țării, cu mult mai mult documentată și cunoscută astăzi, opoziția din afara granițelor redă atitudinea autentică și tradițională a românilor față de comunism,

un regim impus prin forță de URSS. Acțiunea anticomunistă organizată în străinătate începând cu anii 1940 și desfășurată neîntrerupt până în 1989 s-a constituit într-o voce care a făcut cunoscută la nivel internațional drama României sub dictatură, vorbind continuu despre represiune, teroare, abuzuri, grava încălcare a drepturilor omului, cenzură, lipsuri felurite etc. Limitele și, de foarte multe ori, lipsa de rezultate ale acțiunii românești de peste hotare împotriva guvernului de la București au ținut de relațiile dintre Occident și URSS/statele socialiste, caracterizate într-o măsură importantă prin deschidere la colaborare.

Extrem de preocupate de imaginea României în plan extern, de aderarea la diverse structuri internaționale, de cooperarea cu Vestul pentru obținerea de beneficii, economice în principal, denunțarea regimului din România în exterior și expunerea realităților din interiorul frontierelor de către exilați au reprezentat pentru autoritățile române de la București un important factor de subminare, discreditare și, mai ales în anii 1980, chiar de presiune. De aceea, exilații români au fost pentru decidenții comuniști din țară un obiectiv continuu. Ei au fost interesați de numeroase aspecte privitoare la aceștia. În primul rând, cunoașterea îndeaproape a planurilor și activităților lor pentru a le putea împiedica, contracara sau diminua impactul. În al doilea rând, defăimarea, decredibilizarea, compromiterea, intimidarea, șantajarea, atragerea la colaborare, răpirea și chiar eliminarea fizică a exilaților.

Consolidarea regimului comunist și a Securității a dus la destabilizarea exilului, în cadrul căruia a dezvoltat o amplă rețea de ofițeri, rezidenți, agenți de influență, informatori, colaboratori care au infiltrat lumea exilaților, unii dintre ei chiar acceptând colaborarea cu regimul. Astfel că exilul anticomunist a pendulat de-a lungul existenței sale între unitate și dezbinare, și între o formă autentică de opoziție față de regimul comunist și cooperarea cu acesta. Din acest motiv nu putem atribui cvasiunanim un caracter anticomunist exilului românesc postbelic, dar cercetând biografiile exilaților putem descoperi unele care se impun, mai ales prin comparație cu altele, ca exemple autentice, care au încercat să creeze o *Românie în libertate*, o *Românie alternativă* în străinătate celei din interiorul frontierelor naturale, care să salveze și să păstreze nealterate de comunism limba, istoria și cultura române, dar și un anume set de principii și de valori democratice.

CUPRINS

Introducere	1
Importanța și relevanța temei	5
Scopul și obiectivele de cercetare	3
Istoriografia subiectului și sursele utilizate.....	4
Structura lucrării	4
Metodologia cercetării, concepte și aspecte teoretice	30
Capitolul 1. Contextul internațional și național postbelic și exilul românesc	32
1.1. Cadrul general al celui de-al Doilea Război Mondial și apariția lumii bipolare	32
1.2. Instaurarea regimului comunist în România	38
1.3. Scurt istoric al emigrației române și al exilului înainte de 1945.....	44
1.4. Exilul națiunilor captive – cazul românesc	51
1.5. Membri ai Casei Regale a României în exil	62
1.5.1. Regele Carol al II-lea (1893-1953)	62
1.5.2. Principele Nicolae (1903-1978).....	64
1.5.3. Principesa Ileana (1909-1991)	71
1.5.4. Regele Mihai (1921-2017).....	74
Capitolul 2. Primele forme de organizare politică ale exilului (1946-1948)	81
2.1. Grupul de acțiune de la Geneva și Conferința de Pace de la Paris. Primele discuții privind formarea unui Comitet Național Român.	81
2.2. Consiliul Partidelor Politice Române. Cooperarea Partidelor Național-Țărănesc - Național Liberal - Social Democrat Independent în vederea organizării și reprezentării exilului românesc postbelic.	88
2.3. Gruparea Română pentru Europa Unită – cadrul de colaborare al exilaților români la proiectul de federalizare a Europei	93
2.4. Uniunea Democrată a Românilor Liberi – primul proiect politic în exil al generalului Nicolae Rădescu, ultimul prim-ministru democrat.....	100
Capitolul 3. Comitetul Național Român - proiectul Guvernului României în exil (1949-1975)	111
3.1. Scurt istoric al dezbaterii liderilor exilului pe marginea Comitetului Național Român de până la momentul anunțării publice a formării acestuia (1948 - 10 mai 1949)	111

3.2. Viziunea decidenților americani despre liderii emigrațiilor politice central și est-europene și despre existența unor comitete/consilii naționale ale acestora pe teritoriul SUA (1946-1949)	117
3.3. Organizarea internă a Comitetului Național Român.....	122
3.4. Preocupări și acțiuni politice, umanitare/filantropice, publicistice și culturale	130
3.5. Asistență umanitară acordată refugiaților români sub egida Comitetului Național Român	160
3.5.1. Situația refugiaților politici români în anii imediați celei de-a doua conflagrații mondiale: cadrul juridic internațional, modalități de plecare din România și probleme întâmpinate	160
3.5.2. Comitetul de Asistență Românilor (CAROMAN), organizație umanitară coordonată de Comitetul Național Român	173
3.6. Fundația Regală Universitară „Carol I” – proiectul cultural al Comitetului Național Român	181
3.7. Crize, disensiuni și proiecte de reorganizare în interiorul Comitetului Național Român	187
3.7.1. Problema fondului național.....	187
3.7.2. Momente majore de neînțelegere și criză în cadrul Comitetului Național Român. Planuri și dezbateri de reformare a organizației și de reorganizare a exilului (anii 1960-1970).	198
3.7.3. Ultimii ani de existență ai Comitetului Național Român.....	227
3.7.4. Legionari și foști legionari în afara României. Câteva date generale referitoare la organizarea și activitatea lor și la interesul acestora față de Comitetul Național Român.	230
Capitolul 4. Liga Românilor Liberi (1950-1963), proiectul de unire a românilor din străinătate al ultimului premier democrat, Nicolae Rădescu	244
4.1. Contextul apariției Ligii Românilor Liberi. Componentă, scop, obiective.....	244
4.2. Acțiuni politice, socio-culturale și publicistice ale organizației	258
Capitolul 5. Consiliul Național Român (1978-1989) – proiectul politic al lui Nicolae Penescu, fost secretar general al PNT.....	279
5.1. Contextul plecării din România a lui Nicolae Penescu, fondatorul Consiliului Național Român. Primele contacte ale acestuia cu exilații români și viziunea sa despre organizarea acțiunii anticomuniste în străinătate.....	279
5.2. Contextul înființării Consiliului Național Român și modul de organizare	286
5.3. Critici aduse organizației în cadrul exilului	301
5.4. Activitatea Consiliului Național Român	304
5.5. Publicațiile <i>Lupta Românească</i> (Franța) și <i>Azi spre Mâine</i> (RFG)	316
Capitolul 6. Uniunea Mondială a Românilor Liberi (1984-1989) – proiectul politic al lui Ion Rațiu	326
6.1. Scurtă biografie a lui Ion Rațiu, inițiatorul organizației	326
6.2. Contextul formării și bazele organizării	334

6.3. Activități și luări de poziție.....	347
6.4. Ziarul <i>Românul Liber</i> (1985-1989).....	384
Capitolul 7. Construirea imaginii „celuilalt”. Emigrația și exilul versus autoritățile comuniste române.	391
7.1. Măsuri propagandistice adoptate de autoritățile comuniste române pentru emigrație și exil. De la Comitetul român pentru repatriere și <i> Glasul Patriei</i> (1955-1972) la Asociația <i>România</i> și <i>Tribuna României</i> (1972-1989).	391
7.2. Consecințe juridice asupra românilor stabiliți în străinătate: retragerea cetățeniei române și confiscarea averii din țară. Evoluția cadrului legislativ românesc privitor la cetățenia română.	416
7.3. Cadrul informativ-operativ al serviciilor de informații române dedicat emigrației și exilului	420
7.4. Agenți externi, agenți de influență și informatori ai Securității în cadrul exilului politic. Studii de caz: Silviu Crăciunaș, Virgil Veniamin, Virgil Viorel Tilea.	429
7.4.1. Silviu Crăciunaș – cel mai longeviv și eficient agent al Securității în exil. De la agent extern al Securității la reprezentant al Comitetului Național Român pe lângă Adunarea Națiunilor Europene Captive (ANEC).....	429
7.4.2. Virgil Veniamin – delegatul Comitetului Național Român pentru Europa - între reprezentarea exilului și colaborarea cu Securitatea.....	440
7.4.3. Viorel Virgil Tilea – de la ambasador și lider al exilului românesc pe teritoriu englez la agent de influență al Securității	452
7.5. Urmărirea informativă a exilaților români conducători/inițiatori ai Comitetului Național Român, Ligii Românilor Liberi, Consiliului Național Român și Uniunii Mondiale a Românilor Liberi. Studii de caz: Nicolae Rădescu, Mihail Fărcășanu, Nicolae Penescu, Ioana Brătianu, Ion Rațiu și Doru Novacovici.....	454
7.5.1. Nicolae Rădescu – ultimul prim-ministru democrat al României, primul președinte al Comitetului Național Român și al Ligii Românilor Liberi	455
7.5.2. Mihail Fărcășanu – membru al Comitetului Național Român și președinte al Ligii Românilor Liberi.....	457
7.5.3. Nicolae Penescu - inițiatorul Consiliului Național Român - de la contactele inițiale cu regimul de la București la activitate anticomunistă în Franța (1968-1981)	460
7.5.4. Ioana Brătianu – primul președinte al Consiliului Național Român (1980-1981).....	471
7.5.5. Ion Rațiu - președintele Uniunii Mondiale a Românilor Liberi.....	474
7.5.6. Doru Novacovici - secretarul general al Uniunii Mondiale a Românilor Liberi	486
7.6. Aspecte orientative asupra percepției, discursului și acțiunilor exilului legate de prezența și activitatea regimului comunist român în străinătate	492
Concluzii	498
Anexe.....	501
Fotografii inedite	501
Bibliografie	14

Bibliografie

I. Surse primare

I.A. Documente inedite

Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității:

Fond Documentar – dosare: 011641; 000132; 210; 000053, vol. 21, 34;

Fond Informativ – dosare: 155108, vol. 1-2; 150632, vol. 1; 3788, vol. 1; 003331, vol. 1-2; 1153;

Fond Penal – dosare: 000213, vol. 70;

Fond Rețea – dosare: 000802; 45665;

Fond SIE – dosare: 00040; 00044; 00065; 00153; 00392; 00687 (2 vol.); 721; 00743; 873; 1215; 1405; 1653; 2390; 01762; 02390; 11265; 12050; 19362; 44057; 44215; 54567;

Arhiva Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc

Fond Sanda Budiș – u.a.: 1; 2; 3; 10; 11; 14; 15; 37; 47; 78;

Fond Ion Dumitru – u.a.: 12; 16; 19; 48; 62; 64; 65; 68; 69; 71; 72; 74; 75; 76; 77; 78; 80; 81; 82; 83; 85; 86; 90; 91; 115;

Fond Victor Frunză – u.a.: 3; 5; 7;

Fond Ștefan Gane – u.a.: 1; 2; 3; 5;

Fond Sanda Stolojan – u.a.: 2; 3; 6; 11; 8; 18;

Fond George Zăgănescu – u.a.: 29; 31;

Arhiva Institutului Român/Bibliotecii Române din Freiburg (Germania)

Fond Texte Documentare – dosare: 13; 14; 52; 53; 54; 55; 108; 141; 215; 228; 229; 230; 232; 501; 502; 503; 505; 507; 509; 512; 514; 515; 516; 517; 518; 519; 520; 542; 545; 652; 822; 921; 1301; 1305; 1369; 1547; 1711; 1712; 1754; 2087-2090; 2908-2918; 2911;

Arhivele Naționale Istorice ale României

Fond CC al PCR, Secția Relații Externe – dosare: 1/1945; 42/1946; 11/1947; 17/1947; 29/1947; 1/1951; 5/1955; 41/1955; 63/1955; 62/1956; 66/1957;

Colecția „Gabany Anneli Ute” – dosare: 157; 158;

Open Society Archives (Budapesta, Ungaria)

HU OSA 300-60-1, boxes: 118; 128; 129; 131; 197; 198; 199; 200; 202; 203; 205;

I.B. Documente editate

Berindei, Mihnea, Dobrinu, Dorin, Goșu, Armand, *Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România, Istoria comunismului din România: documente. Perioada Gheorghe Gheorghiu-Dej (1945-1965)*, Editura Humanitas, București, 2009

Calafeteanu, Ion, *Politică și exil. Din istoria exilului românesc (1946-1950)*, Editura Enciclopedică, București, 2000

Idem, *Exilul românesc. Erodarea speranței. Documente (1951-1975)*, Editura Enciclopedică, București, 2003

Chiper, Ioan, Constantiniu, Florin, Pop, Adrian, *Sovietizarea României – percepții anglo-americiane*, Editura Iconica, București, 1993

- Ciobanu, Mircea, *Regele Mihai și exilul românesc*, Editura Princeps, Iași, 1994
- Cornea, Doina, *Scrisori deschise și alte texte*, Editura Humanitas, București, 1991
- Demetriade Ionel, Oana, Șerbănescu, Alexandru, *Generalul Nicolae Rădescu. Profilul unui om de stat în imagini și documente*, Editura Oscar Print, București, 2015
- Dobre, Dumitru, Huiu, Iulia, Toader, Mihaela, *Sursele Securității informează*, Editura Humanitas, București, 2008
- Dobre, Florica (coord.), *Securitatea. Structuri/cadre, obiective și metode (1948-1967)/(1967-1989). Documente inedite din arhivele secrete ale comunismului*, vol. 1-2, Editura enciclopedică, București, 2006
- Dobrinescu, Valeriu Florin, Pătroiu, Ion, *Carol al II-lea în exil. Documente diplomatice*, Editura Vremea, București, 2002
- Idem, *Documente franceze privind începutul organizării exilului românesc*, Editura Vremea, București, 2003
- Dumitrescu, Vasile C., *O istorie a exilului românesc (1944-1989)*, ediție îngrijită de Victor Frunză, Editura Victor Frunză, București, 1997
- Dobre, Dumitru, Taloș, Dan, *Românii în exil, emigrație și diaspora. Documente din fosta Arhivă a CC al PCR*, Editura Pro Historia, București, 2006
- Gafencu, Grigore, *Politica în exil: 1942-1957*, ediție îngrijită de Nicolae Petrescu și Gheorghe Zamfir, Editura Oscar Print, București, 2000
- Grigore, Monica, Ionel, Oana, Marcu, Dragoș, *Un sfert de veac de urmărire: documente din dosarele secrete ale generalului Nicolae Rădescu*, Editura Enciclopedică, București, 2004
- Oprea, Marius, *Banalitatea răului. O istorie a Securității în documente (1949-1989)*, Editura Polirom, Iași, 2002
- Rădescu, Nicolae, *Munca forțată în România*, Editura Jurnalul literar, București, 2000
- Vișoianu, Constantin, *Misiunile mele*, ediție îngrijită de George G. Potra și Nicolae Dinu, Editura Enciclopedică, București, 1997
- Vladimirov, Iulia, *Monica Lovinescu în documentele Securității (1949-1989)*, Editura Humanitas, București, 2012
- Zamfirescu, Dinu, *Cărțițele Securității. Agenți de influență din exilul românesc*, Editura Polirom, București, 2013

Zamfirescu, Dinu, Dobre, Dumitru, Moldovan, Iulia, *Urme pierdute, urme regăsite. Cazul Silviu Crăciunaș*, Editura Institutului Național pentru Memoria Exilului Românesc, București, 2008

Zamfirescu, Dinu, Dobre, Dumitru, Nanu, Veronica, Calafeteanu, Ion, *România la Conferința de Pace de la Paris*, vol. I-II, Editura „Monitorul Oficial”, București, 2007-2011

****Comandanți fără armată. Exilul militar românesc (1939-1972)*, ediție de Dumitru Dobre, Veronica Nanu, Mihaela Toader, Editura Pro Historia, București, 2015

****George Ciorănescu și exilul românesc. Documente din arhiva Fundației Regale Universitare Carol I*, ediție de Matei Cazacu și Chrisula Ștefănescu, Editura Institutului Cultural Român, București, 2007

****Grigore Gafencu și proiectul Europei Unite. Documente (1944-1956)*, ediție îngrijită de Mioara Anton, Laurențiu Constantiniu, Dan Taloș, Editura Curtea Veche, București, 2013

****Grigore Gafencu și moștenirea sa. Documente din Arhivele Securității (1946-1957; 1966-1970)*, ediție îngrijită de Florica Dobre și Dumitru Dobre, Editura MNLR, București, 2013

****Personalități ale exilului românesc în arhivele Securității*, ediție îngrijită de Dumitru Dobre, Iulia Huiu, Veronica Nanu, Editura Corint, București, 2007

I.C. Documente disponibile online

Convenție privind statutul refugiaților, încheiată la Geneva la 28 iulie 1951, disponibilă la: https://www.unhcr.org/ro/wp-content/uploads/sites/23/2016/12/1951_Convention_ROM.pdf

Decretul nr. 33/1952 privitor la cetățenia Republicii Populare Române, disponibil la: <https://lege5.ro/gratuit/g42tknjv/decretul-33-1952-privitor-la-cetatenia-republicii-populare-romane>

Decretul nr. 253/1955 privind înlesnirea repatrierii unor cetățeni și foști cetățeni români și amnistierea celor repatriați, disponibil la:

<https://lege5.ro/Gratuit/g42tomzw/decretul-nr-253-1955-privind-inlesnirea-repatrierii-unor-cetateni-si-fosti-cetateni-romani-si-amnistiarea-celor-repatriati>

Decretul-lege nr. 7/31.12.1989 privind repatrierea cetățenilor români și a foștilor cetățeni români, disponibil pe site-ul Camerei Deputaților:

http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htm act_text?id=11003

Legea nr. 24 din 17 decembrie 1971 privind cetățenia română, disponibilă pe site-ul Camerei Deputaților:

http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htm act_text?id=9845

Securitatea, periodic intern al poliției politice române (1968-1989), disponibil pe site-ul Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității:

http://www.cnsas.ro/periodicul_securitatea.html

„Evaziunea. Trecerea frauduloasă a frontierei”, disponibil pe site-ul Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității:

<http://www.cnsas.ro/documente/judete/Cluj/13.pdf>

„Situatie privind persoanele arestate pentru infracțiunile tentativă, acte preparatorii, complicitate și trecere frauduloasă a frontierei pe perioada 1 octombrie 1963 – 1 octombrie 1965” (ACNSAS, Fond Documentar, dosar nr. 000053, vol. 21), disponibilă pe site-ul Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității:

http://www.cnsas.ro/documente/statisticile%20securitatii/D%20000053_021.pdf

Fișa matricolă penală a lui Oliviu Beldeanu din Arhiva Administrației Naționale a Penitenciarelor, disponibilă pe site-ul Institutului pentru Investigarea Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc:

https://www.iicmer.ro/fise-matricole-nou/?drawer=Fise%20matricole%20penale%20-%20Detinuti%20politici%20executati*B*Beldeanu%20Oliviu

Fișa matricolă penală a lui Ioan Bujoiu, din Arhiva Administrației Naționale a Penitenciarelor, disponibilă pe site-ul Institutului pentru Investigarea Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc:

https://www.iicmer.ro/fise-matricole-nou/?drawer=Fise%20matricole%20penale%20-%20Detinuti%20politici*B*B%2008.%20Bud%20-%20Bunus*Bujoiu%20Ioan%20I

Fișa matricolă penală a lui Radu Câmpeanu din Arhiva Administrației Naționale a Penitenciarelor, disponibilă pe site-ul Institutului pentru Investigarea Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc:

https://www.iicmer.ro/fise-matricole-nou/?drawer=Fise%20matricole%20penale%20-%20Detinuti%20politici*C*C%2001.%20Caba%20-%20Cararus*Campeanu%20Radu%20D

Fișa matricolă penală a lui Dan Cernovodeanu din Arhiva Administrației Naționale a Penitenciarelor, disponibilă pe site-ul Institutului pentru Investigarea Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc:

https://www.iicmer.ro/fise-matricole-nou/?drawer=Fise%20matricole%20penale%20-%20Detinuti%20politici*C*C%2003.%20Cernazeanu%20-%20Chivulescu*Cernovodeanu%20Dan%20I

Fișa matricolă penală a lui Constantin Cesianu din Arhiva Administrației Naționale a Penitenciarelor, disponibilă pe site-ul Institutului pentru Investigarea Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc:

https://www.iicmer.ro/fise-matricole-nou/?drawer=Fise%20matricole%20penale%20-%20Detinuti%20politici*C*C%2003.%20Cernazeanu%20-%20Chivulescu*Cesianu%20Constantin%20St

Fișa matricolă penală a lui Gheorghe Dreve din Arhiva Administrației Naționale a Penitenciarelor, disponibilă pe site-ul Institutului pentru Investigarea Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc:

https://www.iicmer.ro/fise-matricole-nou/?drawer=Fise%20matricole%20penale%20-%20Detinuti%20politici*D*D%2005.%20Dragon%20-%20Duminica*Dreve%20Gheorghe

Fișa matricolă penală a lui Alexandru Herlea din Arhiva Administrației Naționale a Penitenciarelor, disponibilă pe site-ul Institutului pentru Investigarea Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc:

https://www.iicmer.ro/fise-matricole-nou/?drawer=Fise%20matricole%20penale%20-%20Detinuti%20politici*H*H%2001.%20Haag%20-%20Hexan*Herlea%20Alexandru%20A

Fișa matricolă penală a lui Nicolae Fărcășanu din Arhiva Administrației Naționale a Penitenciarelor, disponibilă pe site-ul Institutului pentru Investigarea Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc:

https://www.iicmer.ro/fise-matricole-nou/?drawer=Fise%20matricole%20penale%20-%20Detinuti%20politici*F*F%2001.%20Fabian%20-%20Fezes*Farcasanu%20Nicolae

Fișa matricolă penală a lui Radu Niculescu-Buzești din Arhiva Administrației Naționale a Penitenciarelor, disponibilă pe site-ul Institutului pentru Investigarea Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc:

https://www.iiccmer.ro/fise-matricole-nou/?drawer=Fise%20matricole%20penale%20-%20Detinuti%20politici*N*N%2003.%20Nibi%20-%20Niculescu-Buzesti*Niculescu-Buzesti%20Radu

Fișa matricolă penală a lui Dan Novacovici din Arhiva Administrației Naționale a Penitenciarelor, disponibilă pe site-ul Institutului pentru Investigarea Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc:

https://www.iiccmer.ro/fise-matricole-nou/?drawer=Fise%20matricole%20penale%20-%20Detinuti%20politici*N*N%2004.%20Niculet%20-%20Nyulas*Novacovici%20Dan

Fișa matricolă penală a lui Doru Novacovici din Arhiva Administrației Naționale a Penitenciarelor, disponibilă pe site-ul Institutului pentru Investigarea Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc:

https://www.iiccmer.ro/fise-matricole-nou/?drawer=Fise%20matricole%20penale%20-%20Detinuti%20politici*N*N%2004.%20Niculet%20-%20Nyulas*Novacovici%20Doru

Fișa matricolă penală a lui Pavel Pavel din Arhiva Administrației Naționale a Penitenciarelor, disponibilă pe site-ul Institutului pentru Investigarea Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc:

https://www.iiccmer.ro/fise-matricole-nou/?drawer=Fise%20matricole%20penale%20-%20Detinuti%20politici*P*P%2004.%20Pat%20-%20Pavel*Pavel%20Pavel

Fișa matricolă penală a lui Nicolae Penescu din Arhiva Administrației Naționale a Penitenciarelor, disponibilă pe site-ul Institutului pentru Investigarea Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc:

https://www.iiccmer.ro/fise-matricole-nou/?drawer=Fise%20matricole%20penale%20-%20Detinuti%20politici*P*P%2005.%20Pavelca%20-%20Petcut*Penescu%20Nicolae%20N

Fișa matricolă penală a lui Vladimir Penescu din Arhiva Administrației Naționale a Penitenciarelor, disponibilă pe site-ul Institutului pentru Investigarea Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc:

https://www.iiccmer.ro/fise-matricole-nou/?drawer=Fise%20matricole%20penale%20-%20Detinuti%20politici*P*P%2005.%20Pavelca%20-%20Petcut*Penescu%20Vladimir

Fișa matricolă penală a lui Gheorghe Strat din Arhiva Administrației Naționale a Penitenciarelor, disponibilă pe site-ul Institutului pentru Investigarea Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc:

https://www.iiccmer.ro/fise-matricole-nou/?drawer=Fise%20matricole%20penale%20-%20Detinuti%20politici*S*S%2015.%20Strachescu%20-%20Susuionu*Strat%20Gheorghe%20Z

Fișa matricolă penală a lui Ion Varlaam din Arhiva Administrației Naționale a Penitenciarelor, disponibilă pe site-ul Institutului pentru Investigarea Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc:

https://www.iiccmer.ro/fise-matricole-nou/?drawer=Fise%20matricole%20penale%20-%20Detinuti%20politici*V*V%2001.%20Vac%20-%20Vasilcoiu*Varlam%20Ioan%20H

Fișa matricolă penală a lui Ioan Venetu din Arhiva Administrației Naționale a Penitenciarelor, disponibilă pe site-ul Institutului pentru Investigarea Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc:

https://www.iiccmer.ro/fise-matricole-nou/?drawer=Fise%20matricole%20penale%20-%20Detinuti%20politici*V*V%2002.%20Vasile%20-%20Viktorin*Venetu%20Ioan%20I

Fișa matricolă penală a lui Gheorghe Veniamin din Arhiva Administrației Naționale a Penitenciarelor, disponibilă pe site-ul Institutului pentru Investigarea Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc:

https://www.iiccmer.ro/fise-matricole-nou/?drawer=Fise%20matricole%20penale%20-%20Detinuti%20politici*V*V%2002.%20Vasile%20-%20Viktorin*Veniamin%20Gheorghe%20L

Fișa matricolă penală a lui Ion Zurescu din Arhiva Administrației Naționale a Penitenciarelor, disponibilă pe site-ul Institutului pentru Investigarea Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc:

https://www.iiccmer.ro/fise-matricole-nou/?drawer=Fise%20matricole%20penale%20-%20Detinuti%20politici*Z*Z%2002.%20Zara%20-%20Zwolfer*Zurascu%20Ion

„Activities of the Rumanian Iron Guard in Argentina” (18 aprilie 1949), Colecția General CIA Records, disponibil pe site-ul Central Intelligence Agency:

<https://www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp82-00457r002700500010-0>

„Activities of Rumanian Iron Guardists in Argentina” (28 aprilie 1949), Colecția General CIA Records, disponibil pe site-ul Central Intelligence Agency:

<https://www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp82-00457r002600720004-4>

„Activities of Rumanian Iron Guardists in Argentina” (18 mai 1949), Colecția General CIA Records, disponibil pe site-ul Central Intelligence Agency:

<https://www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp82-00457r002700500010-0>

„Activities and Political Orientation of Officers of Rumanian Movement for European Unity” (23 februarie 1950), Colecția General CIA Records, disponibil pe site-ul Central Intelligence Agency:

<https://www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp82-00457r004300640001-7>

„Activities of the Rumanian Iron Guard in Argentina” (17 februarie 1951), Colecția General CIA Records, disponibil pe site-ul Central Intelligence Agency:

<https://www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp82-00457r006900050012-2>

„Activities of the Rumanian Iron Guard in Argentina” (20 aprilie 1951), Colecția General CIA Records, disponibil pe site-ul Central Intelligence Agency:

<https://www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp82-00457r007300620001-6>

„Activities of Paris office of CAROMAN, the Rumanian Relief Organization” (2 februarie 1950), Colecția General CIA Records, disponibil pe site-ul Central Intelligence Agency:

<https://www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp82-00457r004200590001-4>,

„Formation of Rumanian Committee in the U.S. zone of Germany” (11 aprilie 1949), Colecția General CIA Records, disponibil pe site-ul Central Intelligence Agency:

<https://www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp82-00457r002600260007-2>;

„Reorganization of CAROMAN” (31 iulie 1950), Colecția General CIA Records, disponibil pe site-ul Central Intelligence Agency:

<https://www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp82-00457r005400230001-0>

„Rumanian activities in Austria” (19 iulie 1950), Colecția General CIA Records, disponibil pe site-ul Central Intelligence Agency:

<https://www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp82-00457r005200490002-3>

„Rumanian Refugees in Yugoslavia” (23 decembrie 1948), Colecția General CIA Records, disponibil pe site-ul Central Intelligence Agency:

<https://www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp82-00457r002100840008-2>

„Rumanian Refugees in Yugoslavia” (28 martie 1949), Colecția General CIA Records, disponibil pe site-ul Central Intelligence Agency:

<https://www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp82-00457r002500610004-7>

„Rumanian Refugees in Yugoslavia” (16 martie 1952), Colecția General CIA Records, disponibil pe site-ul Central Intelligence Agency:

<https://www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp82-00457r010700220006-7>

Piros, Mark, „The disillusioned: 12 million refugees from communism” (octombrie 1959, pp. 1-2), Colecția General CIA Records, disponibil pe site-ul Central Intelligence Agency:

<https://www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp81-01043r004100140007-0>

„The case of the missing exile” (13 septembrie 1982), Colecția General CIA Records, disponibil pe site-ul Central Intelligence Agency:

<https://www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp90-00552r000606570001-8>

United Nations Treaty Collection, International Refugee Organization (IRO) - to the Convention on the Privileges and Immunities of the Specialized Agencies (Geneva, 29 March 1949), disponibilă pe site-ul United Nations:

https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=III-2-10&chapter=3&clang=en

I.D. Interviuuri de istorie orală și discursuri

Armanca, Brîndușa, *Frontieriștii. Istoria recentă în mass-media*, Editura Curtea Veche, București, 2011

Ciobanu, Mircea, *Convorbiri cu Mihai I al României*, Editura Humanitas, București, 1992

Idem, *Nimic fără Dumnezeu. Noi convorbiri cu Mihai I al României*, Editura Humanitas, București, 1992

Constantinescu, Silvia, *Exil: oameni și idei*, Editura Curierul Românesc, București, 1995

Cornea, Delia Roxana, *Recuperări istorice: Asociația Foștilor Deținuți Politici Români de la Paris*, Institutul Național Pentru Memoria Exilului Românesc, Editura CNI, București, 2010

Din istoria României: Vlad Georgescu în dialog cu principesa Ileana (3 interviuri disponibile la:

<https://moldova.europalibera.org/a/25646595.html>; <https://moldova.europalibera.org/a/25646624.html>; <https://moldova.europalibera.org/a/25646649.html>

Gafencu, Grigore, *Învățămintele istoriei. Articole, discursuri și interviuri din presa exilului*, ediție îngrijită de Dan Talos, Editura Curtea Veche, București, 2010

Ihuzia cristalizării. Comunism, exil, destine. Liliana Corobca în dialog cu Radu Negrescu-Suțu, Editura Corint, București, 2019

Interviu cu Maria Brătianu realizat de Virginia Călin - disponibil la: <https://www.rador.ro/2018/01/03/o-singura-solu%E1%B9%ADie-plecarea-maria-si-ioana-bratianu/>

Interviu cu Marie-Hélène Fabra Brătianu (nepoată a lui Gheorghe Brătianu) realizat de Denis Grigorescu – disponibil la: https://adevarul.ro/locale/pitesti/interviu-eveniment-marie-helene-fabrabratianu-romanii-isi-imagineaza-descendentii-bratienilor-foarte-bogatisunt-dezolata-sa-i-dezamagesc-1_57c81f0d5ab6550cb84824d0/index.html

Interviu cu Theodor Cazaban realizat de Marilena Rotaru – disponibil la: <https://www.youtube.com/watch?v=SuMMCdUaNE8> (partea I); https://www.youtube.com/watch?v=BnwJ_O5XtYY (partea a 2-a)

Interviu cu Neagu Djuvara realizat de Sorin Gabriel Ioniță – „Noi, reprezentanții vechiului exil, aveam convingerea că peste patru-cinci ani ne întoarcem în România”, în *Caietele INMER*, anul VI, nr. 14, martie 2009

Interviu cu Ingrid Alina Fotino, disponibil la: <https://www.memoryofnations.eu/ro/fotino-nascuta-popa-ingrid-alina-20121220-0>

Interviu cu Monica Pillat realizat de publicația online *Botoșăneanul*, disponibil la: <https://www.botosaneanul.ro/interviuri/monica-pillat-norocul-meu-a-fost-sa-ma-nasc-intr-o-familie-ale-carei-doamne-mi-au-devenit-modele-de-noblete-sufleteasca-dar-si-de-imaginatie-creatoare/>

Interviu cu Dinu Zamfirescu realizat de Andreea Iustina Opreș, București, 2017 (în arhiva personală a doctorandei)

Interviu cu Rodica Novacovici (soția exilatului Doru Novacovici) realizat de Andreea Iustina Opreș, București, 2016 (în arhiva personală a doctorandei)

Ștefănescu, Crisula, *Între admirație și iubire. De vorbă cu Alexandru Ciorănescu*, Editura „Jurnalul literar”, București, 2000

Eadem, *Valoare și adevăr. De vorbă cu Nicolae Florescu*, Editura Aius, Craiova, 2021

I.E. Jurnale, memorii, amintiri

- Amzăr, Dumitru Cristian, *Jurnal berlinez*, ediție îngrijită de Dora Mezdrea și Dinu D. Amzăr, Editura România Press, București, 2005
- Beldeanu, Oliviu, *Memorial anticomunist din închisoare*, prefață de Titu Popescu, Editura "Jurnalul literar", București, 1999
- Bossy, Raoul, *Jurnal (2 noiembrie 1940 – 9 iulie 1969)*, ediție îngrijită de Ion Mamina, Editura Enciclopedică, București, 2001
- Budiș, Sanda, *Fata tatei și mama fetei. Istoria unei vieți între România și Elveția*, Editura Polirom, Iași, 2012
- Butariu, Miron, *O viață de om*, Editura Academiei Româno-Americane de Științe și Arte, Los Angeles, 1991
- Caraza, Grigore, *Aiud însângerat*, Editura Conta, Piatra Neamț, 2010
- Carp, Mircea, *Aici Mircea Carp, să auzim numai de bine!*, Editura Polirom, Iași, 2013
- Cesianu, Constantin, *Salvat din infern*, Editura Humanitas, București, 1992
- Ciorănescu, George, *Pagini de jurnal, portrete, amintiri*, ediție îngrijită de Crisula Ștefănescu, Editura Institutului Cultural Român, București, 2003
- Constantinescu, Leontin Jean, *Jurnal (1947-1958)*, ediție îngrijită de Nicolae Florescu, Editura „Jurnalul literar”, București, 1998
- Cornea, Doina, *Jurnal: ultimele caiete*, Editura Fundației Academia Civică, Centrul Internațional de Studii asupra Comunismului, București, 2009
- Crăciunaș, Silviu, *The lost footsteps*, Editura Collins and Harvill Press, Londra, 1961
- Idem, *Urme pierdute*, Editura Enciclopedică, București, 2000
- Cretzianu, Alexandru, *Ocazia pierdută*, ediție îngrijită de Valeriu Florin Dobrinescu, Editura Institutului European, Iași, 1995
- Djuvara, Neagu, *Amintiri din pribegie (1948-1990)*, Editura Albatros, București, 2002
- Idem, *Amintiri și povești mai deocheate*, Editura Humanitas, București, 2009
- Golea, Traian, *Amintiri și acțiuni din exil*, Editura Criterion Publishing, București, 2005
- Ileana, Principesă de România, Arhiducesă de Austria, *Trăiesc din nou*, Editura Humanitas, București, 2010

- Ionițoiu, Cicerone, *Memorii. Drama României văzută din exil*, ediție îngrijită de Cosmin Budeancă, Editura Polirom, Iași, 2011
- Kravchenko, Victor, *I chose freedom. The personal and political life of a Soviet official*, Scribners, New York, 1946
- Magheți, Doina, Steiner, Johann, *Mormintele tac. Relatări de la cea mai sângeroasă graniță a Europei*, vol. 1-2, Editura Polirom, Iași, 2009-2017
- Nimigeanu, Dumitru, *Însemnările unui țăran deportat din Bucovina*, Editura Vestala, București, 2006
- Novacovici, Doru, *Căderea tiraniei*, Editura Adam, București, 2006
- Idem, *Contra tiraniei*, Editura Adam, București, 2002
- Idem, *Din «România după gratii» spre libertate*, Editura Adam, București, 2001
- Paraschiv, Vasile, *Așa nu se mai poate, tovarășe Nicolae Ceaușescu! Memorii după 20 de ani*, Editura Curtea Veche, București, 2007
- Idem, *Lupta mea pentru sindicate libere în România*, Editura Polirom, Iași, 2005
- Pillat Edwards, Pia, *Zbor spre libertate. Scrieri din exil*, traducere de Mariana Neț, Editura Vremea, București, 2007
- Rațiu, Ion, *Cine mă cunoaște în țară așa cum sunt?*, Editura „Progresul Românesc”, București, 1991
- Idem, *Jurnal. Începuturile unui exil îndelungat (1940-1954)*, vol. 1, studiu introductiv, note și ediție de Stejărel Olaru, Editura Corint, București, 2017
- Idem, *Jurnal. Printre spioni și trădători de țară (1955-1962)*, vol. 2, studiu introductiv, note și ediție de Stejărel Olaru, Editura Corint, București, 2017
- Idem, *Jurnal. Reorganizarea exilului (1963-1968)*, vol. 3, studiu introductiv, note și ediție de Stejărel Olaru, Editura Corint, București, 2019
- Idem, *Jurnal. Anii rezistenței (1969-1973)*, vol. 4, studiu introductiv, note și ediție de Stejărel Olaru, Editura Corint, București, 2020
- Stoica, Vasile, *Suferințele din Ardeal*, ediția a IV-a, Editura Vicovia, Bacău, 2008
- Stroescu-Stînișoară, Nicolae, *În zodia exilului. Fragmente de jurnal*, Editura „Jurnalul literar”, București, 1994
- Tilea, Viorel Virgil, *Envoy Extraordinary. Memoirs of a Romanian diplomat*, Haggerston Press, Londra, 1998

Vintilă Bogdan, Ana, *Chemarea destinului. File din jurnalul exilului românesc din Sydney, Australia, și din istoria Bisericii lui*, Editura Ziua, București, 2004

I.F. Corespondență

Bălăcioiu-Lovinescu, Ecaterina, *Scrisori către Monica (1947-1951)/(1951-1958)*, vol. 1-2, Editura Humanitas, București, 2012-2017

Busuioceanu, Alexandru, *Un roman epistolar al exilului românesc. Corespondență*, ediție critică, note, traducere și scrisoare introductivă de Liliana Corobca, vol. 1-2, Editura „Jurnalul literar”, București, 2003-2004

Isar, Nicolae, *Memoria exilului pașoptist. Alexandru Christofi în corespondență cu Christian Tell (1852-1856)*, Editura Universitară, București, 2010

Pillat, Pia, *Sufletul nu cunoaște distanțele. Pagini de corespondență cu familia Pillat*, ediție de Monica Pillat, Editura Humanitas, București, 2009

Șeicaru, Pamfil, *Scrisori din emigrație*, ediție îngrijită de Rodica Șerbănescu și Nicolae Copoiu, Editura Europress, București, 1992

****Corespondența Alexandru Ciorănescu-George Ciorănescu 1946-1964 (Scrisori din arhiva George Ciorănescu)*, Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2011

****Generalul Nicolae Rădescu în corespondența secretă a exilului*, ediție îngrijită de Nicolae Florescu și Ion Podocea, vol. I-III, Editura „Jurnalul literar”, București, 2000-2003

I.G. Presă

I.G.A. Ziare și reviste ale exilului

America (1959)

Azi spre Mâine (1981-1987, RFG)

Buletin de Informații pentru Români în Exil (BIRE), 1948-1989, Franța)

Buletin Informativ/Information Bulletin (1950-1953, SUA)

Curentul (1978-1989, RFG)
Curierul Român (1948-1950, Franța)
Curierul Românesc (1982-1989, Suedia)
Dialog (1982-1988)
Deșteaptă-te române (1987-1989)
Exilul Românesc (1956)
Free Romanian Press (1983-1985, Londra)
La Nation Roumaine (1949-1968, Franța)
Lupta (1983-1987)
Lupta Românească/Română (1981-1988, Franța)
Opinii (1983-1984, 1986, Franța)
Orizonturi (1952)
Patria (1949-1951, RFG)
Pro România (1989, Franța)
Rezistența (1948-1949, RFG)
România (1956-1970, SUA)
România Muncitoare (1957-1958)
Românul (1951-1957; 1960-1963, SUA)
Românul Liber (1985-1989, Londra)
The Free Romanian (1985-1986, Londra)
Uniunea Română (1948-1949)
Vatra (1960; 1976; 1979-1980; 1984-1987)
Vestitorul (1950)
Vocea Libertății (1963-1964, Grecia)

I.G.B. Presă a regimului comunist român publicată în străinătate sau în România

Glasul Patriei (1955-1972)
Scânteia (1947)
Tribuna României (1972-1989)

I.G.C. Articole de presă publicate în volume

Constantinescu, Leontin Jean, *România între seceră și ciocan (1948-1953)*, ediție îngrijită de Nicolae Florescu, Editura „Jurnalul literar”, București, 2005

Fărcășanu, Mihail, *Viitorul libertății. Publicistică din țară și din exil (1944-1963)*, ediție îngrijită de Pia Bader Fărcășanu, Editura Polirom, Iași, 2013

Frunză, Victor, *Cît mai poate trăi un cadavru politic?*, Editura Victor Frunză, București, 1990

Idem, *Pentru drepturile omului în România*, Editura Victor Frunză, București, 1990

Georgescu, Horia, *În slujba neamului meu. Articole și scrisori apărute în publicații europene occidentale*, ediție îngrijită de Patricia Georgescu, Editura Archaeus, traducere de Laurențiu Hanganu, București, 1999

Idem, *Pentru cauza românească. Articole scrise în limba română*, ediție îngrijită de Ion Solacolu, Editura Univers Enciclopedic, București, 1998

Merișanu, Nicolae, Majuru, Adrian, *Puterea comunistă și exilul în oglindă (texte polemice)*, Institutul Național pentru Memoria Exilului Românesc, București, 2008

Niculescu, Adrian, *Din exil/După exil (1986-1996)*, Editura Univers, București, 1998

Novacovici, Doru, *Adevăruri la sfârșit de mileniu*, Editura Adam, București, 1999

****Din viața exilului românesc (1954-1968), vol. 1 (1954-1957)*, ediție îngrijită de Georgeta Filitti, Editura Speteanu, București, 2008

****Vocile exilului*, ediție îngrijită de Georgeta Filitti, Editura Enciclopedică, București, 1998

II. Surse secundare

II.A. Lucrări speciale

Banu, Florin, *De la SSI la SIE. O istorie a spionajului românesc în timpul regimului comunist (1948-1989)*, Editura Corint, București, 2016

Behring, Eva, *Scritori români în exil, 1945-1989. O perspectivă istorico-literară*, Editura Fundației Culturale Române, București, 2001

Delureanu, Ștefan, *Noile Echipe Internaționale și facerea Europei. Cooperarea democrației creștine și aportul exilului la reconfigurarea Istoriei*, Editura Tipogrup Press Buzău

Kádár Lynn, Katalin (ed.), *The Inauguration of Organized Political Warfare. Cold War Organizations sponsored by the National Committee for a Free Europe / Free Europe Committee*, Central European University Press, Budapest, 2013

Ioniță, Sorin Gabriel, *Publicațiile românești din exil despre problematica respectării drepturilor omului în România (1975-1989)*, Institutul Național pentru Memoria Exilului Românesc, București, 2009

Mandache, Diana, *Exilul Regelui*, Editura Curtea Veche, București, 2016

Eadem, *Ileana, Principesa României*, Editura Corint, București, 2022

Marinescu, Aurel Sergiu, *O contribuție la istoria exilului românesc*, vol. 1-10, Editura Vremea, București, 1999-2004

Olaru, Stejărel, *Cei cinci care au speriat Estul. Atacul asupra Legației RPR de la Berna (februarie 1955)*, Editura Polirom, Iași, 2003

Olaru, Stejărel, Herbstritt, Georg, *STASI și Securitatea*, Editura Humanitas, București, 2005

Opriș, Ioan, *Aurel Decei sau destinul disperării*, Editura Enciclopedică, București, 2004

Selejan, Ana, *Glasul Patriei un cimitir al elefanților în comunism*, Editura Vremea, București, 2012

Stângaciu, Anca, *Securitatea și exilul intelectualilor români în Italia*, Editura Mega, Cluj Napoca, 2019

Tofan, Liviu, *A patra ipoteză. Anchetă despre o uluitoare afacere de spionaj*, Editura Polirom, Iași, 2012

Idem, *Ne-au ținut în viață. Radio Europa Liberă 1970-1990*, Editura Omnium, București, 2021

Idem, *Șacalul Securității: teroristul Carlos în solda spionajului românesc*, Editura Polirom, Iași, 2013

Uscătescu, George, *Europa absentă*, traducere de Simona Avarvarei, Editura Institutului European, Iași, 2004

****Politică externă comunistă și exil anticomunist*, Anuarul Institutului Român de Istorie Recentă, vol. II, Editura Polirom, Iași, 2003

II.B. Lucrări generale

Albu, Mihaela, Anghelescu, Dan, *L. M. Arcade - un scriitor român în exilul parizian*, Editura Aius, Craiova, 2020

Albu, Mihaela, Anghelescu, Dan, *Necunoscutul scriitor Virgil Ierunca*, Editura Aius, Craiova, 2020

Bodea, Cornelia, *Lupta românilor pentru unitate națională (1834-1849)*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1967

Brătianu, Maria, *Gheorghe I. Brătianu. Enigma morții sale*, traducere în limba română de Antonia Constantinescu, Colecția Biblioteca Sighet, Fundația Academia Civică, 2003

Budeancă, Cosmin, Báthory, Dalia (ed.), *Istории (ne)spuse. Strategii de supraviețuire și integrare socioprofesională în familiile foștilor deținuți politici din Europa Centrală și de Est în anii '50- '60*, Editura Polirom, Iași, 2019

Buzatu, Gheorghe (coord.), *România în ecuația războiului și păcii (1939-1947). Aspecte și controverse*, ediția a II-a, Editura Mica Valahie, București, 2011

Cătănuș, Ana-Maria, *Vocația libertății. Forme de disidență în România anilor 1970-1980*, Editura Institutului Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2014

Constantiniu, Florin, *O istorie sinceră a poporului român*, ediția a V-a revăzută și adăugită, Editura Enciclopedică, București, 2008

Constantiniu, Laurențiu, *Uniunea Sovietică între obsesia securității și a insecurității: Glacisul strategic în politica externă sovietică (1917-1949)*, Editura Corint, București, 2010

Corobca, Liliana, *Poezia românească din exil*, Editura Institutului Cultural Român, București, 2006

Corobca, Liliana (ed.), *Panorama comunismului în România*, Editura Polirom, Iași, 2020

Courtois, Stéphane, *Comunism și totalitarism*, Editura Polirom, Iași, 2011

Cretzianu, Alexandru (ed.), *Captive Rumania*, Editura Praeger, New York, 1956

Cummings, Richard H., *Radio Free Europe's "Crusade for freedom". Rallying Americans behind Cold War Broadcasting, 1950-1960*, McFarland&Company, Inc., Publishers, Jefferson, North Carolina, and London, 2010

Dobrinescu, Valeriu Florin, *Emigrația română în lumea anglo-saxonă*, Institutul European, Iași, 1993

Gaddis, John, Lewis, *Războiul Rece*, Editura Rao, București, 2009

Georgescu, Adriana, *La început a fost sfârșitul. Dictatura roșie la București*, Editura Humanitas, București, 2019

Ionescu, Ghiță, *Comunismul în România*, traducere din limba engleză de Ion Stanciu, Editura Litera, București, 1994

Idem, *The Politics of the European communist states*, New York, Frederick A. Praeger, 1967

Isar, Nicolae, *Din istoria generației de la 1848. Revoluție – exil – destin istoric*, Editura Universitară, București, 2006

Jurju, Cornel, *Doina Cornea. Dincolo de zid. Individualitate, autenticitate și opoziție în comunism*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2017

Kennel, Herma Köpernik, *Jogging cu Securitatea*, Editura Universal Dalsi, București, 1998

Lane, Thomas, Wolański, Marian, *Poland and European Integration. The Ideas and Movements of Polish Exiles in the West, 1939–91*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2009

Lazăr, Traian D., *Iuliu Maniu și serviciile secrete (1940-1944)*, Editura Mica Valahie, București, 2006

Petrescu, Cristina, *From Robin Hood to Don Quixote. Resistance and Dissident in Communist Romania*, Editura Enciclopedică, București, 2013

Rațiu, Ion, *Moscova sfidează lumea*, Editura Signata, Timișoara, 1990

Idem, *Politică pentru Occident*, Editura „Progresul Românesc”, 1992

Idem, *România de astăzi. Comunism sau independență?*, Editura „Românul Liber”, Londra, 1990

Riasanovsky, Nicholas, *O istorie a Rusiei*, Editura Institutului European, Iași, 2001

Stoica, Vasile, *Suferințele din Ardeal*, ediția a IV-a, Editura Vicovia, Bacău, 2008

Țărău, Virgiliu, *Alegeri fără opțiuni: primele scrutinuri parlamentare din Centrul și Estul Europei după cel de-al doilea război mondial*, Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2005

Vițalaru, Adrian, *Nicolae Petrescu-Comnen. Diplomat*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2014

Werth, Nicolas, *Istoria Uniunii Sovietice de la Lenin la Stalin (1917-1953)*, traducere, cuvânt înainte și note de Florin Constantiniu, Editura Corint, București, 2000

****Raportul final al Comisiei Prezidențiale pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România*, Vladimir Tismăneanu (președinte) București, 2006, disponibil la:

http://old.presidency.ro/static/rapoarte/Raport_final_CPADCR.pdf

II.C. Studii și articole

Bosomitu, Ștefan, Drăghia, Dan, Muraru, Andrei, „Securitatea și atentatele cu colete-capcană împotriva lui Nicolae Penescu, Paul Goma și Șerban Orescu (3-4 februarie 1981)”, în Cosmin Budeancă, Florentin Olteanu (ed.), *Stat și viață privată în regimurile comuniste*, Editura Polirom, Iași, 2009, pp. 386-406

Chiper, Ioan, Constantiniu, Florin, „Modelul stalinist de sovietizare a României”, în *Arhivele Totalitarismului*, Anul III, nr. 3/1995

Leich, John Foster, „Great expectations: The Nationals Councils in exile 1950-1960”, în *The Polish Review*, vol. 35, no. 3/4 (1990), pp. 183-196

Oprea, Marius, „Făuritorii Unirii – Destine în comunism / Ion Pop, secretarul Adunării de la Alba Iulia, a fost întemnițat cinci ani, fără să fie condamnat”, disponibil la: <https://www.mediafax.ro/editorialistii/fauritorii-unirii-destine-in-comunism-ionel-pop-secretarul-adunarii-de-la-alba-iulia-a-fost-intemnitat-cinci-ani-fara-sa-fie-condamnat-19767066>

Opriș, Andreea Iustina, „Românii din afara granițelor în perioada 1948-1989. Studiu de caz: exilul”, în Liliana Corobca (ed.), *Panorama comunismului în România*, Editura Polirom, Iași, 2020, pp. 996-1033

Eadem, „Viața de după detenție a unui fost deținut politic și a familiei sale. Studiu de caz: familia lui Doru Novacovici”, în Cosmin Budeancă, Dalia Báthory (ed.), *Istории (ne)spuse*.

Strategii de supraviețuire și integrare socioprofesională în familiile foștilor deținuți politici din Europa Centrală și de Est în anii '50-'60, Editura Polirom, Iași, 2019, pp. 137-157

Perta, Cosmin, „Grigore Cugler (1903-1972), scriitor multi și transcultural”, în *HyperCultura Biannual Journal of the Department of Letters and Foreign Languages, Hyperion University, Romania*, vol. 1, nr. 1/2012, Multiculturalism and/or Transculturalism, disponibil la: http://litere.hyperion.ro/hypercultura/wp-content/uploads/2017/04/Perta-Cosmin_pdf.pdf

Petraru, Marius, „The Romanian Exile And Its Relations With The National Committee For A Free Europe During The Cold War”, disponibil la:

https://www.academia.edu/36913726/The_Romanian_Exile_And_Its_Relations_With_The_National_Committee_For_A_Free_Europe_During_The_Cold_War_The_establishment_of_the_Communist_regime_and_of_the_oppressive_Bolshevik_system_in_Eastern

Pippidi, Andrei, „Repatrierea exilaților după revoluția din 1848 din Țara Românească”, în *Revista Arhivelor*, LXXXV, 1, 2008, pp. 328-362

Repez, Filofteia, „Vespasian V. Pella – un român în slujba dreptului și păcii”, în *Gândirea militară românească*, nr. 1/2014, disponibil la:

https://www.researchgate.net/publication/352373253_VESPASIAN_V_PELLA_-_un_roman_in_slujba_dreptului_si_pacii

Șerban, Nicoleta, „Românii din exilul american și poziția lor față de proiectul de sistematizare rurală (1988-1989)”, în *Studii și materiale de istorie contemporană*, Serie nouă, volumul XV, Academia Română – Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, București, 2016, pp. 80-92

Tuzu, Andreea Iustina, „«Azi spre Măine» revistă a Consiliului Național Român”, în *Buletinul Bibliotecii Române. Studii și documente românești*, vol. IV (XXV), Freiburg i. Br. (Germania), 2017, pp. 65-73

Eadem, „Nicoleta Valeria Grossu în slujba Serviciului Special de Informații și a Securității. Reconsiderări biografice”, în Lucian Vasile, Constantin Vasilescu, Alina Urs (coord.), *Traversând comunismul. Conviațuire, conformism, compromis*, Anuarul Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc, volumul XI, Editura Polirom, Iași, 2016, pp. 125-162

Eadem, „Români în exil. Leonid Mămăligă și Cenaclul de la Neuilly”, în Stelea Cheptea, Silviu Moldovan (coord.), *Consecințe ale celui de Al Doilea Război Mondial în spațiul românesc*, Editura Eikon, București, 2017, pp. 423-441

Eadem, „Organizații politice ale exilului românesc postbelic. Studiu de caz: Consiliul Național Român (1978-1989)”, în *AIO - Anuarul Institutului de Istorie Orală*, nr. XVII, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2016, pp. 137-170

Țăranu, Liviu, „Evoluția spionajului românesc după defectiunea generalului Ion Mihai Pacepa (1978-1989)”, în *Anuarul Muzeului Marinei Române*, tom XI, 2008, pp. 282-294

Vasile, Lucian, „Mihail Opran: un destin cu prea multe umbre”, în Florin Soare, Constantin Vasilescu (coord.), *Incursiuni biografice în comunismul românesc*, Anuarul Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc, Editura Polirom, Iași, 2017, pp. 115-154

Idem, „Rețeaua de spionaj Mihail Opran – Lya Popescu – Paula Wentzel”, în Cosmin Budeancă, Florentin Olteanu (coord.), *Evaluări și reevaluări privind comunismul românesc*, Editura Polirom, Iași, 2017, pp. 261-287

****Exilul. Secolul 20*, revistă de sinteză editată de Uniunea Scriitorilor din România și Fundația Culturală „Secolul 21”, nr. 10-12/1997, 1-3/1998

***„Sabin Manuilă (1894-1964)”, în *Revista Română de Statistică. Supliment*, disponibil la: <https://www.revistadestatistica.ro/supliment/file-de-istorie/sabin-manuila-1894-1964/>

III. Instrumente de lucru

Binder, Inge Katharina, *Exilul ca experiență culturală. Asociații și instituții românești în Apus (1945-1989)*, Editura Remesianul, Münster, 1993

Dobre, Dumitru, Nanu, Veronica, *Au ales libertatea*, Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2015

Dobre, Dumitru, *O istorie în date a exilului și emigrației românești (1949-1989)*, Editura Militară, București, 2013

Ionițoiu, Cicerone, *Victimele terorii comuniste. Dicționar: arestați, torturați, întemnițați, uciși*, vol. 1-9, Editura Mașina de Scris, București, 2000-2007

Manolescu, Florin, *Enciclopedia exilului literar românesc (1945-1989). Scriitori, reviste, instituții, organizații*, 2 ediții, Editura Compania, București, 2003-2010

Pelin, Mihai, *Opisul emigrației politice. Destine în 1222 de fișe alcătuite pe baza dosarelor din arhivele Securității*, Editura Compania, București, 2002

Roske, Octavian (coord.), *Mecanisme represive în România (1945-1989). Dicționar biografic D-G*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2003

IV. Site-uri

<http://www.arhivaexilului.ro/>

<https://www.bbc.co.uk/romanian/bbcws70/1940s.htm>

<https://www.cia.gov/readingroom/>

<http://www.cnsas.ro/>

<http://ro.cultural-opposition.eu/>

<https://www.federalists.eu/uef>

<https://www.hoover.org/library-archives/collections>

<https://www.iicmer.ro/fise-matricole-nou/>

<https://www.jstor.org/>

<https://www.osaarchivum.org/>

<https://www.memoria.ro/>

<https://www.memorialsighet.ro/>

<https://www.memoryofnations.eu/en>

<https://moldova.europalibera.org/>

<http://www.procesulcomunismului.com/>

<https://www.wilsoncenter.org/>